

Jolanta **Jerzy Jarowiecki, *Kultura i literatura na łamach polskiej prasy konspiracyjnej (1939–1945)***, seria „Monografie”, Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2017, ss. 284

A Review of Jerzy Jarowiecki, *Kultura i literatura na łamach polskiej prasy konspiracyjnej (1939–1945)* [Culture and Literature in Polish Underground Press (1939–1945)], Wrocław 2017

W czerwcu 2018 r. z opóźnieniem (datowana na 2017 rok) ukazała się na rynku publikacja znanego literaturoznawcy, historyka prasy i bibliologa, Jerzego Jarowieckiego pt. *Kultura i literatura na łamach polskiej prasy konspiracyjnej (1939–1945)*. Kolejny raz wigor intelektualny uczonego przekonuje czytelników, że imponujące wielokierunkowe i interdyscyplinarne badania można prowadzić całe życie, nie tylko będąc związanym instytucjonalnie z uniwersytetami. Nad tematyką polskiej prasy konspiracyjnej Jerzy Jarowiecki pochyłał się wielokrotnie przez dziesięciolecia, czego dowodem jest 65 artykułów i 10 opracowań zwartych. Tym razem Profesor przyznaje w *Słowie od autora*, że zweryfikował niektóre treści zawarte we wcześniejszych tekstach, uzupełnił je nowymi ustaleniami, podjął dyskusję z niektórymi autorami, posługując się różnymi metodami i technikami badawczymi zaczerpniętymi z rozmaitych dyscyplin naukowych: prasoznawstwa, historii, literatury. Praca oparta jest na bogatej bazie źródłowej, którą stanowiły publiczne archiwa, zbiory biblioteczne, sprawozdania, raporty, wykazy tytułów prasowych, analizy działalności propagandowej oraz wydawniczej, pamiętniki, zachowane w Archiwum Akt Nowych, Archiwum Państwowym i Muzeum Historycznym m. Krakowa, w Zakładzie Historii Polski w Okresie II Wojny Światowej Instytutu Historii PAN w Warszawie, w zbiorach b. Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, a także wywiady ustne i korespondencyjne z działaczami podziemnego ruchu, redaktorami, kolporterami z różnych ugrupowań politycznych oraz przede wszystkim na samych tytułach pism konspiracyjnych.

Na recenzowany tom składa się kilka rozdziałów. Pierwszy, zatytułowany *Prasa konspiracyjna nośnikiem treści literackich i wartości kulturalnych* Autor podzielił na kilka podrozdziałów ukazujących ich ewolucję na tle *Polityki kulturalnej i propagandy niemieckiej*, kolejno: *Prasę konspiracyjną i jej rolę w komunikacji literackiej*, *Czasopisma społeczno-kulturalne i literackie*, osobno wyodrębnione *Czasopisma satyryczne* oraz *Czasopisma o kulturze i literaturze*.

Rozdział drugi — monograficzny — pt. „*Watra. Pismo Młodzieży Polskiej*” — *krakowskie konspiracyjne czasopismo społeczno-literackie z lat 1943–1944* omawia tytuł redagowany przez młodych poetów i dziennikarzy w jednej osobie, związanych z Szarymi Szeregami, Armią Krajową oraz ruchami demokratycznymi. Autor przedstawił cechy formalno-wydawnicze pisma, redaktorów, dokonał analizy zawartości treści, ukazał jego relacje z innymi środowiskami, wreszcie — *Tragiczny finał* (aresztowanie przez gestapo, stracenie), jak również udział redaktorów w innych działaniach dywersyjnych, jak przykładowo w akcji „N”. Cenny źródłowo jest podrozdział: *Aneks — zawartość „Watry”*.

„*Na Ucho. Tygodnik Satyryczno-Humorystyczny*” (1943–1944) — *krakowskie czasopismo konspiracyjne* stanowi rozdział trzeci. Jego struktura jest podobna do poprzedniego. Tytuł ukazany został w kontekście *Prasy podziemnej w Krakowie*, następnie Autor odnotował *Opis czasopisma i jego zawartość*, gdzie zawarł czytelną zestawienie ukazujące czas wydania poszczególnych numerów „Na Ucho” oraz ich objętość. Analiza treści została dokonana z autopsji. *Powstanie pisma i jego redaktorzy* są kolejnym podrozdziałem; jak przyznał Autor, jest to „obraz niepełny, miejscami świecący lukami, być może uda się go jeszcze kiedyś uzupełnić” (s. 177). Podrozdział — *Z tekstów satyrycznych tygodnika „Na Ucho”* — jest wyborem Autora przykładów ostrej, bezlitosnej, skierowanej przeciwko konkretnym osobom czy grupom ludzi satyry politycznej obecnej w tygodniku.

Rozdział czwarty pt. *Poezja — przykładem walki o zachowanie godności człowieka w niemieckich obozach koncentracyjnych* odbiega konstrukcją od pozostałych. Skupia się na przejawach kultury w zamkniętej społeczności za kolczastymi drutami obozów koncentracyjnych. Zaskakuje czytelnika obecność wierszy w tym pozbawionym człowieczeństwa świecie. Poza *Słowem wstępnym* Autor zaproponował podrozdział *Twórczość poetycka w obozach — jej główne nurty tematyczne*. Wynika z nich, że niezależnie od ich wartości artystycznej czy intelektualnej twórczość obozowa pozwalała zachować wiarę w podstawowe wartości: dobro, piękno, nadzieję na przeżycie czasu poniżenia, moc buntu człowieka wobec zła, niezłomność, optymizm, godność.

Ostatni, piąty rozdział — *Konspiracyjne środowisko literackie i dziennikarskie Krakowa w latach 1939–1945* jest rekonstrukcją środowiska kulturalno-literackiego stolicy Generalnego Gubernatorstwa w okresie II wojny światowej. Środowiska działającego pomimo zakazów i rygorów hitlerowskiej polityki germanizacyjnej, prowadzonej wobec Polaków w Krakowie. Ten rozdział uczony uzupełnił o najnowsze

publikacje różnych badaczy, które obrazują życie literackie okresu okupacji w Polsce. Jerzy Jarowiecki z właściwą sobie skrupulatnością i rzetelnością przywołał bogatą bibliografię podmiotowo-przedmiotową. Analiza dokonana przez Autora dowiodła, że mimo eksterminacyjnych działań władz okupacyjnych w Krakowie

funkcjonowało życie literackie, istniał tajny uniwersytet, zorganizowano tajne szkolnictwo, prowadzono konspiracyjną działalność wydawniczą, odbywały się zebrania naukowe. [...] Ważnym ośrodkiem konspiracji literackiej stały się księgarnie, [...] spotkania literackie i dziennikarskie w prywatnych domach, [...] Teatr Jednoaktówek (s. 231 i nast.).

Profesor przypomniał istnienie 158 tytułów pism informacyjnych i informacyjno-propagandowych krakowskiej prasy konspiracyjnej, która doczekała się bogatej literatury przedmiotu. Omówił najważniejsze tytuły literackie i satyryczne. Z pokorą zaznaczył jednak, że „Niepełny to jeszcze obraz konspiracyjnego środowiska literackiego Krakowa” (s. 249). Zachęcił młodych badaczy do podjęcia tematu, odsyłając do źródeł.

Całość publikacji zamyka imponująca, ciekawie zestawiona *Bibliografia, Indeks tytułów prasowych, Indeks nazwisk*. Udany pomysł są ilustracje różnych numerów czasopism konspiracyjnych oraz ciekawa okładka, która uzmysławia, jak trudno było edytować prasę w warunkach podziemnej działalności konspiracyjnej.

Dla kogo przeznaczona jest ta książka? Oczywiście odbiorcą jest historyk prasy, literaturoznawca, medioznawca, politolog, kulturoznawca. Moim zdaniem publikacja prof. Jarowieckiego zainteresuje każdego, kto chce poszerzyć swoją wiedzę na temat kondycji człowieka w czasach pogardy i zniewolenia.